

ૐ શ્રો

સ્વામિ ભક્તિ

અથવા

આજ દેશનાંડે

: પ્રકાશક

આપુલાલ બી. જાયાજી.

માલિક-મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળી.

રાજકોટ-નવરત્ન થીએટર

આવૃત્તિ ૨ ૭

પ્રા. ૩૦૦૦

(કોપીરાઇટનું સર્વાધિકાર પ્રકાશકને સ્વાધીન)

આ ચોપડી જૈન એડવોકેટ એન્ટીંગ પ્રેસમાં વાહીલાલ

આપુલાલ શાહે છાપી છે. ઘીકાંટા-અમદાવાદ.

વિવન ૧૯૩૭

ઈ. સ. ૧૯૩૧

મુદ્રય રૂા. ૮-૪-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીશર્ણ સંપત્તિ
૧૪૪૨૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૬૨૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ બાળ દેશ પાંડે

વિષય ૬-૨-૪

પાત્ર પરિચય.

~~પુરુષ પાત્ર~~

છત્રપતિ શિવાજી— મહારાષ્ટ્રના મહારાજા.

સરદાર બાજી દેશંપાન્ડે—શિવાજીના સેનાપતિ.

હીરોજી— શિવાજીનો બાપુસ.

કાલોજી— સાવંતવાડીનો આમંત. દ્વિતીયો હી.

સુલતાન નાદીલશાહ— વીળપુરનો સુલતાન.

સીદીબૈહર— સુલતાનનો સેનાપતિ.

સરદાર ફાજલ— સરદાર અફઝલખાનનો પુત્ર.

હાસમ { વીળપુરી ફાજના અફસરો
કાસમ }

કાનોજી— મરાઠા બાપુસ.

અન્નાજી— મરાઠા સરદાર.

શ્રી પાત્રો.

માતા જીજ્ઞાસા—શિવાજી મહારાજનાં માતૃધ્રી.

ગજરા— હીરાજીની પત્ની કાલોજીની બહેન. વીરનારી.

પુતળા— કાલોજીની પત્ની. હીરાજીની બહેન.

તુલશી— કાલોજીની સ્ત્રી.

તદ્વપરાંત—સૈનિકો, વારાંગના, દરબારી, વજીર ઇત્યાદિ

સ્થળ—પન્હાળગઢ, વિશાળગઢ અને તેની આસ-

પાસનું જંગલ.

સ્વામિ ભક્તિ

અથવા

બાળ દેશપાન્ડે.

અંક ૧ લો.

મંગળાચરણ ને વસ્તુસૂચન.

દશ્ય ૧ લું—વીજપુરમાં આદિલશાહનો દરબાર.

છત્રપતિ શિવાજીના વધતા જતા બળને અટકાવવા અને તેમને પરાસ્ત કરવા સુલતાન આદિલશાહ પોતાના વજીર સાથે મસલત ચલાવે છે. વજીર. સીદીઝૈદરને સેન્ય સાથે મોકલવાની સલાહ આપે છે. સુલતાન, સીદીઝૈદરને બોલાવી તેને શિવાજી પર ચડાઈ કરવા હુકમ કરે છે. ત્યાં બહુસ હીરોજીને સરદાર ફાજલ કેદ કરીને લાવે છે, હીરોજી પાસેથી મળેલો પત્ર. સુલતાન, કાલોજી પાસે વંચાવે છે અને તેમની બાતમી મેળવવા હીરોજીને પ્રશ્ન પૂછે છે, હીરોજી નિડર બની કંઈ પણ જવાબ આપતો નથી, તેથી ક્રોધે ભરાઈ સુલતાન હીરોજીને મંડોતની શિક્ષા કરાવે છે. ત્યારબાદ દેશદ્રોહી કાલોજી હીરોજીને કલંકિત ઠરાવવા અને પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા પ્રયત્ન ખેલે છે, હીરોજી પાસેથી મળેલો પત્ર લઈ તે સરદારબાજી દેશપાન્ડેનો વિશ્વાસ મેળવવા જાય છે. અને હીરોજીને પણ મુક્ત કરાવતો જાય છે. ત્યાર બાદ સીદી ઝૈદર શિવાજી પર સેન્ય લઈ ચડાઈ કરવા સવાના થાય છે, તેની સાથે સરદાર ફાજલ પોતાના

પિતા અદ્વૈતજ્ઞાનના ખૂનનો બદલો લેવા સુલતાનની આજ્ઞા લઈ સીદીબેહર સાથે જાય છે.

દશ્ય બીજું—રસ્તો.

વીજાપુરના હરબારમાં ગયેલા પોતાના સ્વામિની વાટ જોતી કાલોજની પત્ની પુતળા સાથે હીરોજની પત્ની ગજરાની મુલાકાત બન્ને વચ્ચે સૈનિક અને હરબારી. આ બન્નેમાં શ્રેષ્ઠ કોણ એ વિષે વાદવિવાદ. ત્યાં કાલોજનું આવવું તેની પાછળ કાલોજના પ્રપંચથી મુક્ત થયેલા જસુસ હીરોજનું આવવું અને કાલોજને જોઈ ગુસ્સે થવું દેશદ્રોહી કાલોજ અને દેશ ભક્ત હીરોજ વચ્ચે ગરમાગરમ તકરાર, ગજરા વચ્ચે પડી હીરોજને શાન્ત કરી ઘેર લઈ જાય છે, ત્યાર પછી કાલોજ પોતાની લોખી પત્ની પુતળાને પોતાના કાવત્રામાં સામેલ કરી હીરોજના ઘરની બાતમી મેળવવા મોકલી પોતે મરાઠા સેનાપતિ સરદાર બાજી દેશપાન્ડે પાસે જાય છે.

દશ્ય ૩ જી—સરદાર બાજી દેશપાન્ડેનું મસલત બુવન.

મરાઠા સરદાર અજાણ સાથે બાજી દેશપાન્ડે મસલત કરે છે, ત્યાં કાલોજ આવી હીરોજ વિરુદ્ધ બાજીને ઉલટું લાંબેરે છે. સેનાપતિનો ક્રોધ, હીરોજને બોલાવી વીજાપુરના હરબારમાં શું બન્યું તેની હકીકત પૂછે છે, હીરોજ બનેલી બીના જણાવે છે. બાજી સંદેહમાં પડી ઉસ્કેરાય છે અને હીરોજનું અપમાન કરે છે. હીરોજ પોતાની સત્ય નિષ્ઠા પર થતા પ્રહાર સહન કરી શકતો નથી અને સેનાપતિનું અપમાન કરે છે. બાજી તેને દેહાંત દંડની શિક્ષા કરાવે છે. પરંતુ હીરોજની પત્ની

ગજરા આવી સેનાપતિ પાસે પોતાના પતિને બચાવવા ભિક્ષા માગે છે, ઉદાર સેનાપતિ હીરોજીને પન્ડાળગઢથી જતા રહેવાની આજ્ઞા કરી તેને પ્રાણ દાન આપે છે.

દશ્ય ૪ થુ—પન્ડાળગઢ પાસેનું જંગલ.

જનસુસ કાનોજી તથા તેની સ્ત્રી તુલશી ઉસ્તાદ અને ગાનારીના વેષમાં શત્રુની છાવણી પાસે આવેલ છે, ડરપોક કાનોજીને તુલશી હિંમત આપે છે ત્યાં હાસમ અને કાસમ નામના વીજપુરી કૌજના બે અફસરો કાનોજી તરફથી ગુપ્ત ખાતમી મેળવવા આવે છે. ઈશ્કી હાસમ ને તુલશી બનાવે છે ને શિવાજી મહારાજ વિશાળગઢ જવાના છે એવી ખોટી ખાતમી આપી ચાલી જાય છે, ત્યારબાદ પુતળા આવી તેમને ખબર આપે છે કે શિવાજી વિશાળગઢ જવાના નથી પણ પન્ડાળગઢમાં જ રહેવાના છે. આટલે તેમને સીપેહ સાદાર જોડરને આ ખાતમી પહોંચાડો અને બરતરફ કરેલા જનસુસ હીરોજીને તેમના પક્ષમાં ભેળવી લેજો આ ખાતમી આપી પુતળા ચાલી જાય છે, અને મરાઠા જનસુસ એકોજીને જોઈ હાસમ તેની પૂઠ પકડે છે.

દશ્ય ૫ મું—હીરોજીની ઝુંપડી.

પોતાના થયેલા અપમાનથી ઉશ્કેરાયેલો હીરોજી સેનાપતિ પર વેર લેવાનો વિચાર કરે છે અને હુશ્મનોના પક્ષમાં સામીલ થવા તૈયાર થાય છે. વીરાંગના ગજરા તેને સ્વામિભક્તિ અને સ્વદેશ-સેવા છોડી દેશદ્રોહી ન થવા વિનવે છે, ત્યાં ધવા થેલો જનસુસ એકોજી આવી પોતાને છુપાવવા હીરો

જીને કહે છે ગજરા તેને છૂપાવે છે, ત્યાં હાસમ કાસમ આવી હીરોજીને ખેલોજીના સંબંધમાં પૂછે છે, હીરોજી તેમને ઉધું સમજાવી બીજે રસ્તે રવાના કરે છે. ત્યારબાદ ખેલોજી સમાચાર આપે છે કે શત્રુસૈન્ય પન્હાળગઢપર ચડી આવે છે માટે સેનાપતિને ખબર આપો; હીરોજી સેનાપતિ પાસે જવા માટે ના પાડે છે પણ ગજરા તે સમાચાર પહોંચાડવાનું વચન આપે છે. ત્યાર બાદ ખેલોજીનું વીર મૃત્યુ. હાસમ કાસમ ફરી ત્યાં આવે છે અને હીરોજીને ઓળખી પોતાના પક્ષમાં ભેળવવા તેને લઈ જવા તૈયાર થાય છે આ સમયનો લાભ લઈ વીરનારી ગજરા સેનાપતિને સમાચાર આપવા ચાલી જાય છે. હીરોજી તથા હાસમ કાસમ તેને નાસતી જોઈ તેની પુંડ પકડે છે. (સીન ટ્રાન્સફર)

દ્રશ્ય ૬ હું—પન્હાળગઢનો કિલ્લો.

સેનાપતિને સમાચાર આપવા જતી ગજરા દોડતી આવે છે. મુસલમાન સિપાઈઓ તેની પાછળ પડે છે. વીરાંગના રક્ષીના આધારે કિલ્લાપર સહીસલામત પહોંચી જાય છે.—શત્રુ સૈન્યની નિરાશા.

રજ્જો.

અંક ૨ જો.

દ્રશ્ય ૧ હું-પન્હાળગઢ પર શિવાજી મહારાજનો મહાસય.

અન્નાજી તથા સેનાપતિ વાતચીત કરે છે ત્યાં
જેલોજીએ કહેલા સમાચાર પહોંચાડવા ગજરા આવે
છે. ગડબડ સાંભળી છત્રપતિ શિવાજી આવી ગજરાને
પ્રશ્ન કરે છે. ગજરા શત્રુસૈન્ય પન્હાળગઢ પર ચઢી
આવે છે તેની ખાતરી આપે છે. પોતાના પર આવેલા
આ સંકટમાંથી મુક્ત થવા છત્રપતિ શિવાજી સેનાપતિ
જાજીને હીરોજી વિષે પૂછે છે. જાજી અનેલી ખીના
જણાવે છે. છત્રપતિની નિરાશા. જાજીને શિવાજી
મહારાજ સમજાવે છે કે હીરોજીની મુખમુદ્રા મારા જેવી
જ હોવાથી જો તે અહીં પાછા આવે તોજ આ સંકટમાંથી
મુક્ત થઈ શકાય. જાજી. ગજરા સાથે હીરોજીને પાછા
કિલ્લાપર લાવવા શત્રુની છાવણી તરફ જાય છે.

દ્રશ્ય ૨ જુ-વીજપુરી છાવણી.

શ્રીકી હાસમ વારાંગનાઓ સાથે રંગરાગ કરે
છે, ત્યાં પુરૂષ વેષમાં કેદ પકડાયેલી ગજરાને લઈ
સેનિકો આવે છે. હાસમ તેની ઝડતી લે છે. ત્યાં તે
સ્ત્રી છે એમ જાહેર થાય છે હાસમ તેના પર આશંક
થાય છે. ગજરા તેને બનાવી હીરોજીને અહીં બોલાવો
એમ કહે છે. હીરોજીનું આગમન. પોતાની પત્ની પર
હાસમની બદનજર જોઈ હીરોજી ઉશ્કેરાઈ હાસમને
ધા કરે છે. સેનિકો સાથે અથડાઅથડી. ત્યાં જાજી
સેનાપતિ તેની મદદમાં આવી સેનિકોને નસાડે છે.
ત્યારબાદ જાજી હીરોજી સન્મુખ જાહેર થઈ તેને કિલ્લા
પર આવવા વિનવે છે. પોતાનું અપમાન કરનાર

બાળને બેઠા હીરોળનો કાઢ્યો ગજરા તેને સમજાવે છે અને વસ્તુ સ્થિતિથી વાકેફ કરે છે. સ્વામિલક્ષ્મી હીરોળ છત્રપતિ શિવાળને સંકટમુક્ત કરવા તેમની સાથે પન્હાળગઢ જાય છે.

દ્રશ્ય ૩ બું—જંગલ.

જસુસી કરવા નીકળેલ તુલશી અને કાનોળ વચ્ચે વાતચીત. ડરપોક કાનોળનો ગલરાટ અને પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી વેષમાં રહેવાનું હજાર દરજ્જે સાફ છે એવી કાનોળની માન્યતા. તુલશી અને કાનોળનો કામરૂદ્દેશાય શૃંગાર અને કાનોળને બાયડીનાં કપડાં પહેરાવવાં. ત્યાં તેમને શોધતો હાસમ આવે છે. તુલશી નાસી જાય છે. કાનોળ પકડાય છે. ઇશ્કી હાસમ તેના પર આશ્રય થાય છે. ડરપોક છતાં ચાલાક કાનોળ તેને બનાવે છે અને નાસી જાય છે. ત્યાં કાસમ નાસી જતી તુલશીને કેદ પકડી લાવે છે. અને દુશ્મનની જસુસની સીપેહ-સાલાર પાસે લઈ જવા તૈયાર થાય છે. પરંતુ ઇશ્કી હાસમ તેને કાસમ પાસેથી છોડાવી પોતાની સાથે લઈ જાય છે.

દ્રશ્ય ૪ થું—કાલોળનું મકાન.

કાલોળના હવાઈ કિલ્લા. પુતળા આવી ખબર આપે છે કે હીરોળ પાછો કિલ્લામાં આવ્યો છે. આ સમાચાર સાંભળી દુષ્ટ કાલોળનો ગલરાટ અને પુતળાને ખરી બીના જાણુવા ગજરા પાસે મોકલવી.

દ્રશ્ય ૫ મું—છત્રપતિ શિવાળ મહારાજનો મહાલય.

બાળ આવી શિવાળ મહારાજને હીરોળના આગમનના શુભ સમાચાર આપે છે. ખુદિમાન શિવાળ

દુશ્મનોને થાપ આપવા સુલેહનો વાવટો ચડાવે છે અને બાળને આજ્ઞા કરે છે કે હીરોળને મારે રાજકીય પોષાક પહેરાવી મારે બહલે તેને શત્રુ સૈન્યમાં મોકલો અને વિશાળગઢ જવાની આપણી તૈયારી કરો. અને તે સાથે સ્વામિભક્ત હીરોળની વીર પત્નીને દિલાસો આપો. શિવાળ મહારાજ આજ્ઞા કરી ચાલ્યા જાય છે; ત્યારબાદ બાળ હીરોળને મહારાજની આજ્ઞા સંભળાવી તેને પોષાક પહેરવા મોકલે છે અને ગજરાને બોલાવી શિવાળ અને હીરોળની મુખમુદ્રા એક સરખી હોવાથી શિવાળને બહલે હીરોળને મહાંતના મુખમાં મોકલવા ભિક્ષા માગે છે. વીરનારી ગજરા સ્વામિભક્તિમાં સૌભાગ્યનું બલિદાન કરે છે. ત્યારબાદ કેદી અવસ્થામાં કાલોળ ત્યાં આવે છે. બાળ તેને ઘિછારે છે અને કેદખાનામાં મોકલે છે. હીરોળ અને ગજરાનું કર્ણ મીલન અને મલિક માટે આત્મસમર્પણ કરવા વીર હીરોળનું ગમન. ગજરા મૂર્છિત થાય છે.

ટૂંકો.

અંક ૩ નો.

દશ્ય ૧ હું સુલેહની પુત્રી છાવણી.

સુલેહ થવાની હોવાથી હાસમકાસમની ખુશાલી

અને સુલેહની શસ્ત્રો તક્ષી કરવા જવું.

દશ્ય ૨ જી — સીદી જોહરનો સમીપનો.

સસરનાર ફાણલ અને સીપકસવાર સીદી જોહર

વચ્ચે બોટાવાટ ફાણલનું ખીપનું એર લેવા ઉશ્કેરાયું

અને સીદી જોહરને તેને સમજાવું કે સાહસ કર-

વામાં સાર નથી. એટલામાં સ્વામિભક્ત હીરોજીનું

છત્રપતિના પાપાકમાં સુલેહ કરવા આવ્યું. બન્ને

મક્કની વાતચીત સીદી જોહરની ભારે શસ્ત્રો હીરોજી

માન્ય કરતો નથી તેથી સીદી જોહર કેદ કરવાનું

ફરમાન કરે છે, સ્વમાની હીરોજી સામે થાય છે ત્યાં

પુતળા આવી કાલોજી કેદ પકડાયો છે માટે ભાઈ તું

એમને છોડાવ એમ હીરોજીને કહે છે. સીદી જોહરને

દગાનો સંદેહ થાય છે અને કાસમ આવી આ છત્ર-

પતિ શિવાજી નથી પણ જાસુસ હીરોજી છે એમ

જોહર કરે છે. વીર હીરોજી તોલવાર લઈ શત્રુ સન્ય

પર તૂટી પડે છે ને ઘવાય છે. ત્યાં તેની મદદમાં વીરનારી

ગજરા આવી અપૂર્વ વીરત્વ બતાવે છે. સીદી જોહર

વિશાળગઢ જતા શિવાજી મહારાજને પકડવા સૈન્ય

લઈ જાય છે પુતળા હીરોજીના મસ્તકેથી નીચે

પડેલો મહારાજ રાજમૂગટ લઈ વિશાળગઢ તરફ

રવાના થાય છે.

દશ્ય ૩ શુ. — જંગલ.

પાછળ પડેલા શત્રુઓને રોકવા સેનાપતિ બાળ તૈયાર થાય છે અને છત્રપતિને વિશાળગઢ આલ્યા જવા વિનવે છે. શિવાજી મહારાજ મગડી ગયેલી બાળનો વિચાર કરી હીરાજી અને ગજરાના થયેલા મૃત્યુનો શોક કરે છે. દુશ્મનો નજદીક આવી પહોંચ્યા છે એમ જાણી બાળ શિવજી મહારાજને જલ્દી આલ્યા જવાનું કહે છે અને કિલ્લા પાંચ પહોંચે કે તરતજ પાંચ તોપા ફાટી ધસારો કરજે એમ જણાવે છે. સેનાપતિ બાળ અને શિવાજી મહારાજની છેલ્લી મુલાકાત અને છત્રપતિની વિદાયગીરી મવનપહાડીના રસ્તે દુશ્મનોને રોકવા બાળનું ગમન ત્યારબાદ સીદી જોડર અને સરદાર ફાજલ વચ્ચે ગરમાગરમ તકરાર અને શિવાજીને વિશાળગઢ જતા કેદ પકડવાનો મહત્તમ વિચાર.

વશ્ય ૪ શુ. — માવન પહાડીની ખીણ.

માવન પહાડીની ખીણના સાંકડા રસ્તામાં દુશ્મનોના હુમલા રોકતો રવામિલકલ વીર સેનાપતિ બાળ હથપાનડે શત્રુઓના પ્રબળ હુમલા સામે ટક્કર ઝીલે છે. મુઠ્ઠીભર મરણીઆઓને લઈ દુશ્મનોને ફેંકાવે છે અને ધાયત્ત થાય છે છતાં લડે છે. અપૂર્વ વીરત્વ બતાવી છત્રપતિ કિલ્લા પર પહોંચતાના ધસારાની પાંચ તોપાના અવાજ સાંભળ્યા પછીજ સ્વર્ગે સંચરે છે. છત્રપતિ શિવાજી છટકી જવાથી સીદી જોડર અને ફાજલ ખીજાય છે.

દશ્ય ૫ શુ. — હાસમના તાંબુ.

કેદ પકડાયેલી જામુસ તુલશીને છોડાવવાની આલાક કાનોજીની આલાકી સુરમો વેચવાવાળાના પોષાકમાં તુલશીને સંકેત કરી જવું અને ત્યારબાદ

ગેર બની ધરત્રી હાસમને શાદા કરવાના લોભમાં
ફસાવી તુલશી અને કાનોછનું નાસી જવું ત્યારબાદ
કાસમનું આવવું અને હાસમની ફળેતી ગળમુગટ
લઈ જતી પુતળા સાથે હાસમ કાસમનો ભેટો થાય છે
એટલામાં મરાઠા સરદાર હબીરરાવના હાથે હાસમ-
કાસમનો નાશ થાય છે હબીરરાવ પુતળાને લઈ
વિશાળગઢ જાય છે.

દશ્ય ૬૬—વિશાળગઢનો દરબાર.

સ્વામિભક્ત વીર દંપતી હીરોજી ને ગજરા
તથા સરદાર બાજી દેશપાન્ડેની દિવ્ય સ્વામિભક્તિની
શિવાજી મહારાજે કરેલી પ્રશંસા અને તેમના વીર
મૃત્યુના શોકોદ્ગાર. સેનાપતિ બાજીના પુત્ર બાવાજીને
સેનાપતિ પદ આપવું અને તેમના વંશમાં એ પદ
વંશપરંપરા ચાલુ રહે એવું ફરમાન. માતા જીબ્બાબાઈને
પુતળા પ્રણામ કરે છે. માતા જીબ્બાબાઈ તેને “સૌભા-
ગ્યવતી થા બેટા” એવો આશીર્વાદ આપે છે; શિવાજી
મહારાજ ચમકે છે અને કહે છે કે આ દેશદ્રોહી
કાલોજીની પત્ની છે. અતિમે માતૃ આશીર્વાદનું પાલન
કરવા શિવાજી મહારાજ કાલોજી અને પુતળાને ક્ષમા
આપે છે. અને તે સાથે પ્રયોગની પૂર્ણાહુતી થાય છે.

શાન્તિ !

શાન્તિ !

શાન્તિ !

સ્વામિ ભક્તિ.

અથવા

બાજુ દેશ પાન્ડે.

સૂત્રધાર—

૧

શ્રીવર સ્વામી, વિભુવરદાયી.
જગજન પાલક, ભવભય હારક.
નમન કંઠે ગુણ ગાઈ—શ્રીવર.
કર સહાય તવ ચરણ શરણ મુ
વિપદ હરે શિર છાઈ
તન મનના ત્રય તાપજ દાળો.
દીનપ્રયાગ ! સુખદાયી—શ્રીવર.

નટી—

૨

અવતારી મનાયા રાજવીશ્વરા ક્ષત્રી જાયા.
બુદ્ધિ બળને રણ કુશળતા બળને ગુણ સમાયા.
જેનાં વીર ચરિત્ર સાંભળી જગત જન હરખાયા
નરપતિ એ આદર્શ શિવાજી જેનાં ગાન ગવાયાં,
સ્વધર્મ સાથે સ્વદેશ રક્ષા કરી કીર્તિ કમાયા.

દરબારી—

૩

તાજ અવિચલ રહો, શાહહો આનંદ સારી સરકારી
અમીરી સદા સર છાયે

અપની આદીલ શાહી આખાદી છાઈ હયે આજ રાજ
અમન અમનકરે.—તાજ૦

ખ્યારા પુરન તોરા શાહી અમલ હયે

હો આલીશાન હુઆ મીલે સબકી

ગાયે ગાયે સકલ ગુન ગાયે—તાજ અવિચલ રહો.

વારાંગના—

૪

કીસીકે પરદેમેં જન લેલી; કીસીકે દરદરકીરાકે મારા
તેરી અહાઆનેં રરકે લયલા, હરેકકે મજનુ બનાકે મારા.

તુમારે અયબજ કે હયે કુરબાન તુમારે ચીતવન કે હયે તસ્સદુક,
કીસીકે મારા દીખાકે સુરત, કીસીકે સુરત છીપાકે મારા.

દીખાયે મસજીદ મેં અયસે જલવે કે જનખો બયઠે સબનમાજી,
ખુદાકે બંદોકે તુને જાલીમ ગજબ હયે ગરમે ખુદાકે મારા.

વોહી હો તુમ જાનતા હું તુમકો લગાકે ઇલ્જીજામ સો તરહકે,
કીસીકી ખીચવાઈ ખાલ તુમને કીસીકો સુલી ચઢાકે મારા.

પુતળા—

૫

રસિક હૃદ રનેહે ઘેલાં થાયે રસરાજ

હે જીવન સુકાની છો મારા શિરતાજ.

આવોજ આવો શાને સતાવો,

ભૂલી ગઈ નિજલાન.

નાથ જૂઠાઈ કેમ સહાયે

પ્રાણ પતિ પ્રિય પ્રાણ.

પુતળા-ગજરા-

૬

હુનીયા આપે જેને માન હરબારીનાં ઉંચાં સ્થાન,
રાજ્યનું એને હાથ સુકાન.
યુક્તિથી નિર્ભય કરનારા સ્વદેશનું નિશાન,
સૈનિક કરતાં હરબારી છે શ્રેષ્ઠ અને શ્રીમાન.
દેશ લક્ષ્મી છે શૂર સિપાઈ કર્મવીર બળવાન,
સ્વામિની સેવામાં સૈનિક જાન કરે કુરબાન.

ગજરા—

૭

અમર હો સ્વામિ જગ ઉજાયાળી કીર્તિ તમારી
વિપદ વિહારી દીન દાસી કીધી આભારી.
અભિલાષા એજ અમારી,
થાય તમારાં પૂરાં કામ—અમર હો.

તુલશી-કાનોજ--

૮

વાગી જાશે આ નૈન કટારી
મારી સામે ન જોશો (૨)—વાગી.
જાસુસી કરનારી આછે ઘરવાળી મારી;
કેવી તેજ તલવાર છે બેધારી
આ મનહરનારી—વાગી.
જોશો તો જખમી થશો, ઘાવ નહિ રૂઆય;
એ ધાને રૂઆવવા, નથી કોઈ ઉપાય
વસમા એના ઘાવ છે, વસમી એની ધાર;
આરપાર ઉતરી ગઈ, તારી નૈન કટાર.

તુલશી--

૯

મીઠાં મીઠાં વચનોનાં બાણ, વિધે પ્રેમીના પ્રાણ.
દિલ્લડાનાં ડોલન છે, ઉભરાતાં યૌવન.
આ લોચનીયાં ઘેને ઘેરાય છે—મીઠાં.

કાનોજી-આવે પેટમાં ઉછાળો, થવો આ ગોટાળો;
આંખ આળે આ જૂઠો જણાય છે.

હાસમ—હું પ્યારકા મનરહાર, આરતકા ઠેકેહાર.

તુલસી—.....હો જોખન ખળનો લૂંટાય છે.

કાનોજી—.....મારી ખાયડી આ ખીજો લઈ જાય છે—
મીઠા.

ગજરા—

૧૦

હાથ સમય ધરી ધીરજ

શુદ્ધ જીવન ગાળે

નિશ્ચિન સર્જનજન નીતિને નિહાળે.

ચરા ટેક અચળ અડગ રહી પાળે.

સંકટ સહન કરી જીવન ઉજાળે.

ગજરા—

૧૧

અવિચારી રંગ ન ભરીયે નાથ;

સ્વામિ સેવા છાડતા પાપી નિમકહરામ,

દેશદ્રોહીએ વિશ્વમાં થાયે છે બદનામ;

હરી ન ખેસે હામ—

સત્યપ્રકાશ અસત્યનો હરે ગાઠ અંધાર,

સત્ય સહાયક શ્રી હરિ સૃષ્ટિ સરજનહાર;

કદ હરે કિરતાર—

સ્વામિના કદુ વચનથી થાય નહિ અપમાન,

વક્ત્રહાર સેવક સદા ધરે વક્ત્રનું ધ્યાન;

ભૂલી ગયા શું ભાન—

અંક ૨ નો.

વારાંગના—

૧૨

શુર ખીન કયસે શુન ગાવે
 શુર ન માને તો શુન નહિ આવે
 શુનીયનમેં બેશુની ઠહાવે.
 માને તો રીઝાવે સખકો
 ચરણુ ગ્રહે સાદે કીન કે જળ
 આવે અચપલ તાલ સુર—

વારાંગના—

૧૩

સાકી તું અહેલે બજમકો રંગ દે શરાબસે
 રંગે શફ્લ હો આંખમેં ઇસ આફતાબસે:
 પાની કે બદલે આજ હો બારીશ શરાબકી,
 કરનાયે મીલકે અર્જ ફરીસ્તો સહાબસે.
 ખુલી હયે બોતલ ભરે સાગર

શરાબ મહેફીલ મેં ચલ રહી હય
 ગીલાસ ભરભરકે દે રહે હયે તખીયત અપની મચલ રહી હય
 ઉદકો દેતે હો જામભર કર ફીર ઉરપે તુરાકે મુશકરાકે.
 તુમારે સરકી કસમ હમેં તો યે બાત. મહેફીલમેં ચલ રહી હય
 ને શીશા આયે તો સાકી આયે.

ને સાકી આયે તો મય પીલાયે.
 ગજબ હય ઈતેબર આખીર જાન અપની નિકલ રહી હયે.

તુલશી-કાનોજી—

૧૪

કાળી કાળી આ જોઈ લમ્મર તારી તમ્મર આવે
 ને આંખો ઘેરાય છે.

ઢાળી ઢાળી આંખલડી મહલર ઢાળી
મારી ખીલતી જીવાની ઉભરાય છે.

કામજીગારા આ કાળજાં કોરાય છે,
ઘેલાં ઘેલાં હંયાં હરખાય છે.
તારી બોલીનાં બાણ વાગી જાય છે. હાય—
અજળ મોહિની આંખમાં, ચતુરા ચિત્તની ચોર:
સોંપી તારા હાથમાં, મારા દિલની દોર:
અડશેમા આઘા રહો, બહાલા દહેરી લાલ:
સોંધા ને સફરો નથી, આ છે મોંઘા માલ—

હાસમ-કાનોજી— ૧૫

બાંકે છેલા સીપઈયાં ન છેડોજી મેંયાં બસ જાઓ [૩]
તેરી તીરછી નજરીયાં હયે પતલી કમરીયાં પ્યારી આઓ (૩)
ખીલા જોળનકા ગુલશન ખીયારા

મોહિ કાહે સતાઓ સુજન.

તું લાલ લઠ્ઠ હયે લખનીકા મયતીછન છોટી હું છરી,
ખટ્ટી મીઠી તું ચટની હયે મય હું ચીવડા સોલાપુરી:
ક્રીયા બે જન નેનકે લગાય મોહ બાન.

પુતળા— ૧૬

પ્રવીણ છું ચપળા ચતુર સુજાણ.

મધુકે બોલી માં બાણ.

દરબારીની દુલ્હન હું છું દાવ પંચ રમનાર.
પ્રપંચની હું જાળ બીછાવી ચપડાવું શિકાર
ખુલે લેહ તમામ ખુશામત સાધન શ્રેષ્ઠ ગણાય.
ખુશામતે ખુદાને પ્યારી ધાર્યું સર્વે થાય.

લેટ આ કર કંકણોની આપને ચરણે ધરે,
 માલિકને માટે કહો તો પ્રાણ મારો પાથરે,
 સ્વામિ ભક્તિમાં કર્યું સૌભાગ્યનું અલિહાન છે;
 દેશ ભક્તિનું અમારા હૃદયમાં અભિમાન છે,
 પ્રાણ આટે ધર્મ છે ના પ્રેમની પરવા કરે,
 મુક્તિનો એ માર્ગ છોડી હું નહિ પાછી કરે;
 કામ આવે આપને તનની ઉતારે આમડી,
 જીવનના શ્વાસ છેલ્લા સ્વામિ ભક્તિના ભરે.

અંક ૩ નો.

કાસમ—

૧૮

તરવીર તેરીબની મુજકો રહી ભુલાઈ,
 દહેં જીગરકી તુમહો અય દિલરૂખા દવાઈ,
 કેસા ગજબ કીયા હયે અયબાન હુસ્નવાસ,
 ઉસ્તકી રાહ તુને અય બાનેબાં દિખાઈ,
 સદકે બાન કરે સદા આશીક બાંની સાર;
 તડપ તડપ મર બાયેગે જુદાઈમેં દિલદાર,
 વસ્તે શરાબ તુને મુજકો નહિ પીલાઈ,

કાનોજી -

૧૯

સુરમા આંખોકા અંજન બેચું દાંતોકા મંજન;
 સુરમા સમ્મે મોતીયોંકા મંજન ખુશબોહાર
 ખરીદલોયે સુરમા મેરા શૌકીનકે સરદાર

× × × × + × ×

લાયા ખીયા માલ ઈસ્કા નામ મુલક મશહુર
 શૌકીન સુરમા વાલા મેરા ગામ હય સોજાપુર

× × × × × × ×

અંજલ કરલે આંખોમેં ખુદ્દા હો નૌવજવાન
 અંધાહો કીર બી વોહ ચહાંસેં દેખે અરબસ્તાન

કાનોજી-તુલશી—

૨૦

આવે દાવ સોગડી મારે ખગડી બાજી જીતી જાય
 લાયકાની વાતો ન્યાડી.

છે આહસ કરનારી, જેના ભેદ નહિ સમજાય.

બાયડીની પણ બલિહા

હોય ગમે તેવા પણ મંદો મૂછાળા કહેવાય,

મૂછના પાણી સામે સ્ત્રીનાં પાણી ઉતરી જાય;

ભાયડાની વાતો ન્યારી.

ધાર્યું પોતાનું કરનારી નારી જાત ગણાય,

એક ચોટલાવાળીથી આખી આત્મ અંજાય;

બાયડીની પણ બડીહારી.

સર્વે—

૨૧

જગ પર યશદાયી કરજે વિભુ.

ભારતી તારી લીલા ભૂમિ,

સુખ છાયે સોહાયે વરદે વિભુ,

પ્રિય પુનિતપ્રભુ વરહે,

તુછે દિવાકર હો જ્યોતિ તારી અગે

વરદે વિભુ.

સમાપ્ત.

નીચે લખેલા પુસ્તકો મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળીનો અગ્ર મુકામ હોય
ત્યાંથી સેકડી કીમતે મળશે. બી. પી. શ્રી મોક્ષવાસ આપશે નહીં.

૧ સૌભાગ્ય-મુંદરી	૩૬ સેક. અંગમ
વિક્રમ ચરિત્ર.	૪૦ મુંબઈ મુંબરી.
પલ્લવ.	૪૧ નંદ બગીચી.
મધુ બંસરી.	૪૨ જયલક્ષ્મી રણ.
૧ સુખા-ચંદ્ર.	૪૩ ચંદ્રમણી.
૧ રમેશ-સરિતા.	૪૪ વસંતી-પ્રભા.
૭ મેઘ-માલિની.	૪૫ સંજનાનાં ફળ.
૮ આનંદ-લહરી.	૪૬ વિશ્વસીલા.
૯ પ્રતાપ-લક્ષ્મી.	૪૭ તિલકમે ભક્ત.
૧૦ કુતીન-કાન્તા,	૪૮ કૃષ્ણ ચરિત્ર.
૧૧ હરિશ્ચંદ્ર.	૪૯ દેવકન્યા.
૧૨ કનક-તારા.	૫૦ નવલ-કુમુદ.
૧૩ કુંદલાળાં.	૫૧ ખાન્દાને ગુલ.
૧૪ ચંદા ૧૫ રાજ-બીજ.	૫૨ રામ-રત્ન,
૧૬ મેવારનો પ્રતાપીચંદ.	૫૩ શકુતલા.
૧૭ દુઃખી બાળ બહેન.	૫૪ ભદ્રાબામિની.
૧૮ પ્રેમકળા.	૫૫ વિમળા.
૧૯ માનસિંહ-અમયસિંહ.	૫૬ હોંસીલી હીરા.
૨૦ મુગરજન સોલકી.	૫૭ શ્રી દેવી.
૨૧ સુંદર-લેખી.	૫૮ કનક-કિશોરી.
૨૨ રસીક-મળી.	૫૯ ગુમાન-તારા.
૨૩ બારિરટર.	૬૦ નાગમતિ.
૨૪ રામ ચરિત્ર.	૬૧ જહરી અગુરતરી.
૨૫ જગરાજ.	૬૨ સૌભાગ્યનો સિંહ,
૨૬ પુષ્પરેન-પુષ્પાવતી.	૬૩ સામ્ય લક્ષ્મણા.
૨૭ નૃસિંહાવતાર.	૬૪ ભારત સંતાન.
૨૮ તિલક કુમાર.	૬૫ વીર માનસિંહ.
૨૯ કરભુ થેલો.	૬૬ મોહક મહિલા.
૩૦ વીર મંડળ.	૬૭ કુમળી કળી.
૩૧ મોહીની.	૬૮ જમાનાનો રંગ.
૩૨ જહાંગીર શાહ-જૈહર.	૬૯ રાકનો પર્વત.
૩૩ અજબ કુમારી.	૭૦ કોઈની કન્યા.
૩૪ નળ-દમયંતી.	૭૧ કારમીનું પ્રભાત.
૩૫ દક્ષિતા દુઃખદર્શન.	૭૨ કુદરતનો ન્યાય,
૩૬ દક્ષાધિપતિનો દમભુ.	૭૩ રવામિભક્તિ.
૩૭ રાજતનો રંગ.	૭૪ કીમિયાગર.
૩૮ દાગોડરાવ	૭૫ કુળનીપક.
	૭૬ આપના બોલ,

